

Ljerka car-matutinović: »ljubavni jadi ružice trnoružice«, i c rijecka, 1986 branimir donat

Posljednjih godina u hrvatskoj književnosti žene su objavile veći broj ne samo vrijednih nego i u mnogom pogledu zanimljivih proznih knjiga.

Tako je i pjesnikinja Ljerka Car—Matutinović poslije nekoliko pjesničkih zbirki objelodanila u knjizi *Ljubavni jadi Ružice Trnoružice* (1986) osamnaest priča.

Premda mahom ženske problematike, ove proze zbog ironijsko — satiričke pozicije autora u prvom redu, ne oponiraju svijetu muško — ženske neravnopravnosti nego ideji, a osobito praktički agresivnog feminizma.

Knjiga *Ljubavni jadi Ružice Trnoružice* pisana je ležerno, ponekad novinski stilizirano, ali ma koliko autorica prihvaćala da je svijet podijeljen na žene i muškarce ona na toj podjeli ne gradi nikakve spekulativne zaključke, ne muči se definiranjem onog što se naziva »žensko pismo« nego jednostavno pokazuje kako takva podjela ne čini svijet cjelovitijim a niti književnost uvjerljivijom.

Oporba koju ne krije, nego je promiče kroz smijeh i još smješnije slučajeve djeluje ljekovito i čini mi se otrežnjavajuće, barem u trenutku dok još traje mamurluk od nepreživljenih ideja i otupjelost od izradenosti moderne žene u

svijetu koji joj je dao toliko mnogo prava ali joj nije otpisao niti jednu obavezu.

Knjiga se pojavila točno tri godine poslije izlaska manifestnog broja revije *Republika* (11—12, 1983) posvećenog enigmatičnom *ženskom pismu* i na najboljim stranicama zapravo se nadovezuje na onaj apokrifni odgovor na UPITNIK O ŽENSKOM PISMU što su ga poslale članice feminističke sekcije »Ivana Brlčić—Mažuranić« iz Maruševačke Trnave posredstvom svog medija Dubravke Ugrešić.

Ljubavni jadi Ružice Trnoružice nisu cjelovita knjiga jer u tematskom pogledu moguće je razlučiti u njoj najmanje dva tipa proze. Prve govori o svakodnevnici i to pretežno ženskoj. Pripovjedač je u njima odabrao poziciju satiričara, a način na koji priča ima u sebi nešto od feljtonističke uopćenosti.

U njima Ljerka Car—Matutinović kao da tek pokušava osloboditi ne samo pero nego i imaginaciju, te se može reći da je prije promatrač nego li gospodar priče. Među takve pokušaje ulaze *Marija, Cave canem, Telefonijada* itd. U njima prepoznamo ženu koja je određena navadama našeg svijeta i pripovjedač za nju ima više sućuti nego što otkriva način da pokaže kako ni njezin partner zapravo nije ni u kakvoj prednosti, nego da se to samo pričinja.

Tradicionalna pozicija nije omogućavala ni promjenu vizure, međutim, posebnost ove knjige sadržana je u ironijskom obratu, s

jedne strane, a s druge, u oslobađanju neke erotske energije samog pisanja. Premda i u njima ironična i kritična, Ljerka Car Matutinović će pustiti da se tekstem poput plime razlije erotsko. To je uočljivo već u *Partneru*, gdje se tjelesni osećaj doživljava tekstužno, međutim, kada se od fantazmi okrene prema zbilji, otkriva oko sebe svijet nemilosrdne razgolicečnosti i cerebralnosti kojeg predložuje kroz ankete i pitanja o partnerstvu, i zato njena funkcija odabire bijeg od osjećajnosti, od sebe same.

Međutim, najzanimljivije proze ove knjige predstavljaju priče: *Ljubavni jadi Ružice Trnoružice*, *Prvo otkrivanje Amerike po drugi put Ming ili nevolje jednog moreplovcu* u kojima se ironijski princip oslobađa interionalnosti ali istodobno i ženski osjećaj spolnosti počinje se iskazivati samom narativnom teksturom. *Ljubavni jadi Ružice Trnoružice* je svojevrsni prilog već spominjanoj anketi iz feminističkog broja *Republike*. U ovim pričama autorica satirički varira osnovne postavke feminističko—psihološke terminologije, zapravo termine jednog sofisticiranog pristupa seksualnosti, dok našu spisateljicu više zanima erotizam koji ponekad stidljivo ali stvarno probije bjelinu papira i oklop ironične maske njezinih muka i junakinju. Na rubu satire i bajke ova knjiga potajice otkriva neke od savremenih dilema pisanja, Ljerka Car—Matutinović naima ne krije da priča i o ženi i o muškarcu, ona otkriva ranjivost

jednog i drugog i kao da želi reći da su i jedni i drugi ugroženi ne svojim biološkim datostima nego ideološkim pristupom pitanjima ljudske naravi.

Ipak, upitajmo se tko je ta Ružica Trnoružica? Ne čini li se da i ona pripada onom svijetu što ga je predložio (ali ne i razotkrio) Irling Fečur u knjizi *Ko je Trnovu Ružicu poljupcem probudio? Zbunovnik bajki* ali je to sramežljivo (ali ne i aseksualno biće) zalutalo u našu književnost iz neke nepoznate galaksije. Međutim, i Ružicu možemo shvatiti kao biće one književnosti koje bi željelo uživati i proizvoditi ugodu i to ne samo ugodu teksta (da parafraziram Rolanda Barthesa); kritička intencija je pri tome jača od »prava na sanjanje i sanjariju« i na fizički lirizam utopljen u magmu govora a ne zatočen u nomenklaturu ideologije. Ali pripovjedač je svjestan da živi u oskudno vrijeme i da je taj uzitak nemoguće postići »batrljicama« preostalima poslije racionalističke kastracije. Feminističke rasčlanke za razliku od Perraltutove Trnoružice ili one braće Grimm koje i jesu postojele ne zato da spavaju nego isključivo da bi se mogao pojaviti princ sa svojim čarobnim poljupcem, junakinje ove autorice nemaju tako izvjesnu budućnost, one žive u svijetu gdje pomalo svi simboli gube svoju supstanciju, postaju samo riječi, šumovi, i smetnje na vezama i umjesto sanjanih, snagatora—falokrata osuđene su na groteskne junake poput Rajka koji odustaje od otkrivanja u strahu od vlastite neurotične slabosti.

neprevedene knjige

Skvarčinska određuje mesto teorije književnosti među ostalim književno—naučnim disciplinama, a odmah za njom Marija Renata Majenova, odnedavno svetski poznata po svojoj teoretskoj poetici, nastavlja izlaganjem problema savremene poetike. Dalje se opet nižu specijalizovani prilozii, na primer, o recepciji ruskog formalizma u Poljskoj (Henrik Markjevič), »prevratnom« iskazu (Pjotr Stasinski), o fenomenu kolora u tekstu (Alina Kovalčikova), o etosu romantične ironije u poljskom (Marja Žmigrocka), o načinima viđenja istorije u poljskoj istoriji poslednjih pola stoleća (Alina Brocka), o čitanju Kabale (Ana Sobolovska), o tobožnjom groteski (Mihal Glovinjski), o delu mladog Brandisa i Čoveku kao nesigurnom merilu stvari (Tomaš Burek), o epici fantazmatičnog života (Marja Janjon), o dvojnoj kritici (Tadeuš Bujnicki).

Neki od ovih priloga zaslužuju da se posebno istaknu.

Svaka kultura ima svoju duboku strukturu. Polazeći od hipoteze da je takva struktura zapravo skrivena, Ana Pavelčinska smatra da u datoj kulturi funkcioniše struktura vremena, kroz koju se mogu pratiti razne kulturne mene. Ova razmatranja, međutim, ne vode jednoznačnim zaključcima o budućnosti ljudske kulture; pre svega, autorka stavlja pod upitnost savremenu tezu o svetskoj dominaciji evropske kulture u toj budućnosti. Prenoseći istraživanje na teren dubinskih (skrivenih) struktura, može se formulirati pretpostavka da će se pojaviti novi hijerarhijski model, koji će dinamizovati razvoj na principu parcijalnosti, a ne linearnosti vremena, tako da će bogata i funkcionalno izdiferencirana struktura vremena, naročito karakteristična za velike azijske kulture, postati model integracije savremene kulture.

Ishodište za proučavanje ličnosti uvek je opozicija između jedinice i društva, odnosno kulture. Postaviši se prema toj opoziciji, Bogdan Suhodolski raspravlja o takozvanom alternativnom mišljenju, čiji protivnici smatraju da je u krajnjem rezultatu utopija, pa zaključuje da je ta utopija u ovom slučaju pozitivna vrednost: »Odbacili smo uverenje da je utopija štetna himera. Uvodimo taj pojam u život; govorimo o potrebi odvažnosti utopijskog mišljenja, o strategiji utopije, o utopiji kao uslovu uspešnog planiranja. Utopija donosi vizije priželjkivanog društva, koje nisu lake, ne daje lepršave slike srećne budućnosti. Ali samo na tim teškim putevima moći ćemo doista izgraditi ljudsku budućnost.«

PROBLEMY WIEDZY O KULTURZE. Prace dedykowane Stefanowi Żółkiewskiemu. Pod redakcją Aliny Brodzkiej, Maryli Hopfinger i Janusza Lalewicza. Polska Akademia Nauk. Instytut Badań Literackich. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1986.

Kulturološki problemi tema za zbornika radova varšavskog Instituta za književnost, posvećenog Stefanu Żółkiewskomu povodom sedamdesetogodišnjice rođenja. Veoma obimna knjiga, rekli bismo, preobimna (sedamsto strana!), sadrži preko pedeset, priloga različite strukturnosti i vrednosti, ali koji bez izuzetka zaslužuju pažnju savremenog kulturologa i proučavaoca književnosti.

Problemi semiotičke komparatistike, kao najaktuelniji, nalaze se na uvodnom mestu. O tome piše slavni Jurij Lotman u istoimenoj raspravi, polazeći upravo od radova Stefana Żółkiewskog, posvećenih semiotički kulture. Pokušavajući da pronikne u mehanizam uzajamnog delovanja kultura i pojedinih tekstova, postavlja nekoliko načelnih pitanja, među kojima su najinteresantnija: zašto je uopšte potrebna reč »strana« kultura i šta je ona s tačke gledišta semiotike? »Kultura kao intelektualni mehanizam organizuje svoj unutrašnji svet kroz interiorizaciju struktura koje su šire od nje same (tzv. spoljnih). Istovremeno kultura ekstrapolira unutrašnje konflikte, da bi se na taj način mogao shvatiti prostor izvan nje. U tom smislu kultura je stecište puteva na kojima uzajamno komuniciraju svoje i tuđe, unutrašnje i spoljašnje, prošlost i budućnost. U tim procesima nastaju novi tekstovi, informacija se razvija samostalno; nastaje pojava koju je Heraklit iz Efesa svojevremeno izrazio rečima: Psihi je svojstven Logos koji se prevazilazi.«

Nadovezujući se na ova razmišljanja, poznati poljski komparatista Januš Lalevič daje svoje napomene o predmetu i granicama semiotike, u tekstu *Značenje i komuniciranje*. Nesumnjivo, »što dalje seže semiotično mišljenje, tom više njegova semiotičnost postaje metaforična«, pri čemu postoje razni kodovi (ideologije, lektire, mimeze itd). Uslovnost evolucije semiotike čini da se zapravo gube njene granice u odnosu na druge ključne discipline, na primer, psihologiju ili sociologiju. Postoji psihologija religije, psihologija kulture, ali i njena semiotika, zatim semiologija mita itd. Recimo, Alicja Helman u sledećem prilogu prikazuje perspektive

semiotike filma! Nauka o znaku ima različite kategorije kojima su svojstvene najraznovrsnije aplikacije.

U krugu teorije kulture nalaze se sledeće teme: Vreme i modeli kulturne promene (Ana Pavličinska), Stvarnost stvorena i stvarnost koja se stvara (Bogdan Suhodolski), Stil života i kultura (Andžej Sičinski), Konceptija grada i kriza grada (Aleksander Valis), Slike i informacije (Mječislav Porembski), Literatura i audiovizuelni kontekst (Marija Hopfinger), Integracija nauka i pitanje ideja (Danuta Danek), Razvikat znanja i ideali nauke (Stefan Amsterdamski), Futurološka razmišljanja o nauci (Rišard Herčinski). O funkcijama predmeta kulture piše Žak Le Gof (opaske na temu tela i ideologije u kulturi srednjovekovne Evrope), Jan Kordis (Mudrac i filozof) i Malgožata Baranovska (o poštanskoj razglednici kao izrazu masovne uobrazilje), u korespondenciji sa likovnom umetnošću.

Istorija ideja i stavova prikazana je u fragmentarnim sekvencama, o procesu razvoja kulture (Januš Pelc: »Kada bivaju zlatne jeseni«), o utopiji i pedagogiji u vreme francuske revolucije (Branislav Bačko), o partikularizmu i univerzalizmu poljskog mesijanizma (Alina Vitkovska), o mikro i makrokozmosu kod Šopenhauera (Jan Garevič), o marksističkom pokušaju društvene ontologije (Stefan Moravski), o hermeneutici Mišela Fukoa (Marćin Červinski), o pozivu intelektualca (Francišek Riška).

Pitanja književne kulture obrađena su nešto svestranije. Najpre je Vlodimjež Bolecki postavio društvene okvire lektire, zatim je Eva Šrai—Mativjecka u eseu *Reč i literatura* skicirala čitavu malu teoriju recepcije književnosti. Istu temu dalje razvijaju u pojedinačnim istraživanjima Marek Zaleski (o teškoćama koje nastaju usled prevelikog broja čitalaca), Januš Ankudovič (o ispitivanju čitalačke publike u Poljskoj), Antonjina Kloskowska (romantična književnost u svakodnevnoj recepciji), Hana Kirhner (poljski popularni roman u godinama između dva rata), Zofja Florčak (o »profesiji« pisca u XVI veku), Eva Koženjevska (situacija poljske knjige u godinama 1926—1932), Zdislav Libera (čitalačka publika u Poljskoj XVIII veka, u svetlu »stanislavovskog« romana), Oskar Stanjislav Čarnjig (referati Centrale prelegena 1923—1928).

Problematika u krugu književne teorije, istorije i kritike obrađena je najscrpnije, ako i ne najsvestranije. U uvodnoj raspravi Stefanija

U sazvuču sa ovom temom je i rasprava Antonjine Kłoskowske o romantičnoj literaturi u svakodnevnoj recepciji. Autorka je odnedavno poznata jugoslovenskoj javnosti po izuzetno zanimljivoj knjizi *Masovna kultura* (Matica srpska, Novi Sad 1985); ovde se posebno bavi sociologijom književnosti. Posezanje za velikom romantičnom poezijom u svakodnevnoj recepciji, posebno u toku događaja 1956, 1968. i naročito 1980. godine, prema nalazima Kłoskowske, svedoči o univerzalizaciji pojedinih elemenata iz kanona nacionalne kulture, koji se aktuelizuju i modifikuju u doba značajnih istorijskih zbivanja, kada ta zbivanja izazivaju snažan uticaj na celo društvo.

Izuzetnost teorije književnosti u odnosu na druge naučne discipline Stefanija Skvarčinjska vidi u njenoj teorijskoj suštini. Ostale srodne discipline, na primer, Filozofija književnosti ili metodologija književnih istraživanja, nisu neposredno usmerene na literaturu kao predmet proučavanja: „Centar in-

teresovanja filozofije književnosti predstavlja više filozofija nego literatura, a metodologije — radionica stručnjaka za literaturu. Međutim, teorija književnosti je usmerena spoznajno na literaturu, drugačije nego ostale srodne discipline. Ne zanimaju je individualne osobine konkretne književnosti, konkretnih književnih dela, njihovo učešće u konkretnim istorijskim procesima itd. — već — preko tih konkretna — sama suština, struktura, konstrukcija književnog dela, tipologija promena njegove strukture u toku istorijskih procesa itd. Tako konkretna književnost postaje za nju svojevrsna materijalna baza, a ne predmet istraživanja. Analitička opservacija te baze daje oslonac spekulativnim zaključcima teorije književnosti, čiji je zadatak utvrđivanje prirode i strukture književnog dela, razrada književnih pojmova, ustaljivanje književne terminologije, dakle i specifične vokabulara nauke o književnosti, raznovrsna klasifikacija pojava i stanja književnih stvari,

tipologizacija njihovih struktura — takođe rodova i vrsta — uz pomoć odgovarajućeg broja konstruisanih modela, itd. Sve ostalo književno-naučne discipline, međutim, bave se na razne načine konkretnom literaturom i sa njom u vezi konkretnim istorijskim procesima.“

Pitanja koja sadrži ovaj zbornik otvaraju širu kulturološku diskusiju, koja tek predstoji. Možda bi se na početku moglo ponešto i kritički primetiti. Kod jednog dela autora, na primer, uočava se naglašen subjektivistički pristup, koji često ne ostavlja prostor za razgovor, kao da se pojedine teme neopozivo iscrpljuju baš u datoj interpretaciji. Moglo bi se o pojedinim radovima govoriti i sa analitičkim iznalaženjem nedostataka, nedorečenosti i nepotpunosti, ali bi to moglo biti i nepravedno, s obzirom da pred nama i nisu prave studije, već više skice i pozicije za dalje proučavanje.

IVANA ŽIVANČEVIĆ

artefaktum (artefactum) april – maj, 1987

Po bogatstvu informacija, kvalitetu likovne opreme, formatu i drugim obeležjima ove vrste, »Artefaktum« je na nivou »L-oeil«-a, »Artnews«-a i drugih, u nas manje ili više poznatih stranih časopisa za umetnost. Zato, u vezi sa »Artefaktumom« treba odmah naglasiti da je to časopis novijeg datuma, aktuelne tematike i kao izuzetno dobar u toj svojoj vrsti, on je i jedna od potvrda demokratizacije kulture i umetnosti našeg doba, gledano u širim razmerama. Izlazi u Antverpenu od 1983. godine, predstavljajući svojevrsan vid prethodnice otvaranja Muzeja savremene umetnosti u ovom belgijskom gradu; to je prvi muzej u Evropi koji je posvećen umetnosti 70-tih i 80-tih godina.

Ovaj časopis izlazi pet puta godišnje, na četiri jezika (engleskom, flamanskom, francuskom i nemačkom). Prilozi unutar jednog broja, odnosno, njihovi rezimeji objavljuju se na četiri jezika. Oni se, u prvom redu, odnose na značajne pojave u domenima savremenog likovnog stvaralaštva, podrazumevajući prikaze tekućih izložbi, koje odslikavaju postojeća ili nagoveštavaju u bližoj buduć-

nosti moguća kretanja u domenima umetničkog stvaralaštva vizuelne prirode. Stalne rubrike »Artefaktuma« su sledeće: popis kataloga značajnijih grupnih i samostalnih izložbi u zemljama Evrope i kalendar značajnih izložbi.

U aprilsko-majskom broju »Artefaktuma«, broju 18, između ostalih njegovih sadržaja, nalazi se prilog britanskog umetnika iz Londona, Stivena Vilatsa (Stephen Willats), pod nazivom »Između gradnje i ljudi«, koji je mogao da bude i jedan od priloga temi nedavno održanog međunarodnog kongresa CIMAM-a (Comite international des musées et des collections d'art moderne — Medunarodni komitet za muzeje i kolekcije moderne umetnosti) u Dubrovniku, tj. teme »Između« (»Between« — »Entre«).

Stiven Vilats govori o inspirativnom području u procesima njegovog umetničkog rada; temi prilazi na obuhvatan način i pri tome zapaža vid direktnog paralelizma između ekspresija javnog mnjenja u urbanim prostorima i onih ličnih, koje pojedinac ispoljava kroz izbor predmeta koji ga okružuje i koje poseduje.

U prilog aktuelnosti časopisa »Artefaktum« govore i sadržaji priloga Silvije Kuder (Sylvie Couderc), stručnjaka za savremenu

umetnost pri Muzeju moderne umetnosti u Bordou, koja, u formi razgovora sa Volfgangom Lajbom (Wolfgang Laib), predstavlja rezultate istraživanja Volfganga Lajba u trajanju od oko jedne decenije, od kada je napustio svoju profesiju lekara i posvetio se umetničkim istraživanjima. Osim toga, u ovom prilogu su podvučena i pojedina svojstva savremene muzeologije, proizašla iz prirode umetničkih kretanja u međunarodnim razmerama, kao i odluke jednog novog odnosa umetnik — publika. Pri tome, u fusnotama navedeni su i podaci o koncepciji sledeće izložbe Novog pariskog bienala, koju priprema Zan Iber Marten (Jean Hubert Martin), stručni saradnik Centra »Zorž Pompidu« u Parizu, u svojstvu autora.

Na kraju, treba spomenuti i prikaz najnovije eksperimentalne izložbe Ačila Bonita Olive (Achille Bonito Oliva), koju je krajem prošle i početkom ove godine priredio u sicilijanskom gradiću Acireale (Acireale), u istom prostoru (Palazzo di Città) u kojem je autorski realizovao i dve prethodne izložbe, »Arte Povera« i »Transavanguardia«, utičući na sveukupna kretanja u domenima savremenog likovnog stvaralaštva, a pri tome afirmišući jedan novi odnos kritike i umetnosti. I ovog puta se radi o izložbi radova osmoro, u ovom trenutku skoro nepoznatih,

umetnika, u kojima se skrivaju izvori mogućih umetničkih kretanja u bliskoj budućnosti, bar prema mišljenju Bonita Olive.

Mnogo toga saznaje se iz tekstualnih i foto-priloga aprilsko-majskog broja »Artefaktuma«. U prethodnim brojevima bili su predstavljani i umetnici iz Jugoslavije, afirmisani izvan granica naše zemlje, kao što su Braco Dimitrijević, Vladimir Velčković, Marina Abramović. Iz koncepcije časopisa »Artefaktum« i činjenice da se ovih dana (20. juna 1987) u Antverpenu otvara Muzej savremene umetnosti, može se zaključiti da se u ovom belgijskom gradu čine napore, na načine dostojne našeg vremena, da se ožive stare umetničke tradicije, koje, kada je reč o Antverpenu, obeležavaju umetničke biografije i ostavština slikara kao što su: majstori baroknog slikarstva, Rubens i Jakov Jordans; slavni portretisti XVII veka, Antoon Van Dajk i Fransoa Purbis; čuveni flamanski slikar žanr-scena, David Temirs Mladi, takođe iz XVII veka, i drugi. A kada se radi o periodu moderne umetnosti, svakako treba spomenuti Konstana Permeke, ekspresionistu svetske slave, koji je rođenjem i u pojedinim periodima umetničkog rada bio vezan za Antverpen.

GROZDANA ŠARČEVIĆ

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5, telefon (021) 28-765

uređuju: silvija dražić, zoran đerić, petru krdu, alpar lošonc, i miroljub radojković ★ glavni i

odgovorni urednik franja petrinović ★ tehnički i likovni urednik cvetan dimovski ★ sekretar redakcije radmila gikić ★ lektor mırjana stefanović ★ članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanić (predsednik), tanja đurić, biljana cvjetković, rada čupić, dušan radak, boško ikvov, dušan mihalović, dušan patić, danica grubač, simon grabovac (delegati šire društvene zajednice), radmila gikić, radmila cvijanović lotina, vladimir kociel, franja petrinović i čedomir keco (delegati izdavača) ★ izdaje nišro »dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31 ★ direktor nišro »dnevnik« jovan smederevac ★ osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine ★ časopis finansira sız kulture vojvodine ★ rukopise slati na adresu: redakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190, žiro račun 65700—603—6324 nišro »dnevnik« our »redakcija dnevnika«, sa naznakom za »polja« (godišnja pretplata 2500 dinara, za inostranstvo dvostruko) ★ na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga ★ tiraž 2.000 primeraka

polja 327